

Küresel Bilek Güreşi:

KASIM 2016

Burak Çalışkan

INSAMER
İNSAN VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية والاجتماعية

ORTADOĞU

ANALİZ 17

www.insamer.com

info@insamer.com

Analiz 17
Ortadoğu
Kasım 2016

Küresel Bilek Güreşı:
Uluslararası Güçlerin Suriye Politikası

©İNSAMER 2016

Bu yayının bütün hakları İNSAMER İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi'ne aittir. İNSAMER'in izni olmaksızın yayının metni herhangi bir formda yayımlanamaz, kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve dağıtımını yapılamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Hazırlayan: Burak Çalışkan
Genel Yayın Yönetmeni: Dr. Ahmet Emin Dağ
Editör: Ümmühan Özkan
Web Editörü: Mervenur Lüleci Karadere

Nuhun Gemisi
Sayfa Tasarım: Fatih Hacıoğlu
Baskı: Pelikan Basım
Maltepe Mh. Gümüşsuyu Cd.
Oğin İş Merkezi No. 1/28 Topkapı-İSTANBUL

İNSAMER
İNSANI VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Karagümrük Mh. Kaleboyu Cd.
Muhtar Muhittin Sk.No:6 PK.34091
Fatih / İstanbul - TÜRKİYE

İÇİNDEKİLER

Giriş	01
ABD'nin Suriye Politikası	03
Rusya'nın Suriye Politikası	06
Türkiye'nin Suriye Politikası	10
İran'ın Suriye Politikası	12
Arap Birliği ve Suudi Arabistan'ın Suriye Politikası	14
Avrupa Birliği'nin Suriye Politikası	17
Sonuç	18
Sonnotlar	19
Kaynakça	21

Giriş

2011 yılından itibaren Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki otoriter rejimlere karşı gerçekleştirilen halk hareketleriyle birlikte, Arap dünyası siyasi ve sosyolojik bir dönüşüm sürecine girmiştir. Demokrasi, ekonomik hak ve özgürlük talepleri Arap halkları tarafından sokak gösterileri vasıtasıyla dile getirilmeye çalışılmıştır. Modern Ortadoğu tarihinin en ilgi çekici dönemlerinden biri olarak kabul edilebilecek bu süreç, Arap Baharı olarak adlandırılmaktadır. Sürecin yansımaları Tunus, Libya ve

Mısır'da rejimleri değiştirirken, Mısır'daki demokrasi dönemi kısa sürmüş ve süreç askerî bir darbe ile sonuçlanmıştır. Ancak bunlardan hiçbirinin sonucu Mart 2011'de Suriye'de Esad rejimine karşı başlatılan ayaklanmalar kadar karmaşık bir boyut kazanmamıştır.

Ortadoğu'da başlayan halk hareketleri sonrası Beşar Esad, 2011 yılı Ocak ayında *Wall Street Journal*'a verdiği bir mülakatta bölgede ciddi bir reform ve değişim talebi olduğunu, buna hiçbir liderin kayıtsız

Suriye'deki demokrasi taleplerinin silahlı iç savaşa dönüşmesiyle birlikte savaşan tarafların rakiplerine üstün gelmek için dış destek arayışına girmeleri, bölgesel ve küresel güçlerin meseleye daha fazla karışmasına yol açmıştır.

kalamayacağını ifade etmişti.¹ Ancak Mart 2011'de Suriye'de reform yanlıları gösteriler başlattığında, Esad rejimi göstericilere karşı sert tedbirler alarak protestoları bastırmaya çalışmıştır. Esad rejiminin protestoculara karşı şiddetli müdahalede bulunması, Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'ni Suriye konusunda bir karar almak üzere bir araya getirmiş ancak Rusya ve Çin'in vetosu sebebiyle Suriye'ye yönelik hiçbir karar alınamamıştır.² Böylece Suriye'de demokrasi talebi ile başlayan ba-

rışçıl gösteriler, hükümet güçlerinin uyguladığı kontrolsüz şiddetle bastırılmaya çalışılmış ve ülke yaklaşık altı yıldır devam eden bir iç savaşa sürüklenmiştir.

Başlarda muhaliflerin moral üstünlüğü ve taleplerindeki meşruiyet, kısa sürede büyük bir kitlesel hareket oluşturmuş, ancak Ağustos 2011'den itibaren Özgür Suriye Ordusu'nun (ÖSO) rejimin şiddet politikasına yine şiddetle karşılık vermesi ile ülkede geri dönülemez bir süreç başlamıştır. Suriye'deki demokrasi taleplerinin silahlı iç savaşa dönüşmesiyle birlikte savaşan tarafların rakiplerine üstün gelmek için dış destek arayışına girmeleri, bölgesel ve küresel güçlerin meseleye daha fazla karışmasına yol açmıştır. Mart 2012'de BM eski Genel Sekreteri Kofi Annan, BM ve Arap Birliği Özel Temsilcisi olarak Suriye yönetimi ile görüşüp "Annan'ın 6 Maddelik Planı" olarak adlandırılan bir anlaşma hazırlamıştır. Annan Planı'nın maddeleri şu şekildedir:

1. Suriyeli halkın meşru talep ve isteklerine yanıt verilecek şekilde, Suriye'deki bütün tarafların temsil edileceği bir siyasi sürecin başlaması için özel temsilciyle çalışma taahhüt edilmelidir.
2. Silahlı şiddet sonlandırılarak derhal BM tarafından gözetilecek bir ateşkes sağlanmalıdır.
 - Bu amaçla Suriye hükümeti bir an önce şehir merkezlerinde ağır silahlar kullanmayı bırakmalıdır.
 - Aynı şekilde muhalefet ve Suriye'deki diğer unsurlar da saldırıları bırakarak barış için BM yetkilileriyle iş birliği yapmalıdır.
3. Suriye halkına insani yardımların iletilmesi ve yaralıların tahliyesi için çatışmalar günde iki saat süre ile durdurulmalıdır.

4. Suriye’de rastgele tutuklanan ve gözaltına alınan kişiler serbest bırakılmalıdır.
5. Suriye’de gazeteciler ülke genelinde serbestçe dolaşabilmeli ve ayrımcı olmayan bir vize politikası uygulanmalıdır.
6. Suriye’deki barışçıl toplanma ve protesto hakkına saygı gösterilmelidir.³

Suriye yönetimi, Kofi Annan tarafından hazırlanan bu planı kabul ettiğini açıklamıştır. 1 Nisan 2012 tarihinde İstanbul’da gerçekleştirilen Suriye’nin Dostları Toplantısı’ndan sonra Türkiye ve ABD gibi ülkeler, Kofi Annan’dan planın uygulanması için Suriye yönetimine yönelik bir son tarih tayin edilmesini talep etmişlerdir. Kofi Annan tarafından 10 Nisan olarak açıklanan ateşkesin sağlanması için son tarih, Suriye yönetimince “10 Nisan’dan itibaren 48 saat içerisinde” olmak üzere kabul edilmiştir. Şehir merkezi dışında güvenlik güçlerine yönelebilecek saldırılara cevap verme hakkını saklı tutan Suriye yönetimi, plana onay verdiğini açıklamıştır.⁴

Annan Planı çerçevesinde Suriye’de bir uluslararası gözlemci misyonu görevlendirilmiştir. Bu süreçte Suriye’de 1973’ten sonra ilk kez çok partili bir seçim gerçekleştirilmiştir. Anayasada yapılan çeşitli reformların ardından gerçekleştirilen ancak muhaliflerin boykot ettiği seçimleri Baas Partisi’nin kazandığı açıklanmıştır. Uluslararası toplum açıklanan

seçim sonuçlarını gerçekçi bulmadığını ifade etmiştir.⁵ Suriye’deki krizin çözümü adına uluslararası toplumun attığı ilk ciddi adım olan Annan Planı ile 14 Nisan 2012’de başlayan ateşkes çok sürmeyerek aynı yılın Mayıs ayında sona ermiş ve çatışmalar daha da şiddetlenmiştir.

Suriye’deki iç savaş yüz binlerce insanın hayatını kaybetmesine yol açarken, milyonlarca insanın da göç etmesine sebep olmuştur. Krizin başlamasıyla uluslararası aktörlerin Esad destekçileri ve Esad karşıtları olarak konumlanması, olayları çok daha karmaşık bir hale getirmiştir. Ayrıca ilerleyen süreçte ülke içerisinde yaşanan otorite boşluğu, Suriye’yi çeşitli terör örgütlerinin yuvası haline dönüştürmüştür. Ülkede yaşanan çatışma, özellikle mülteci krizi ve DAESH terörü ile birlikte küresel bir hal almıştır. Küresel ve bölgesel güçlerin Suriye’deki taraflara müdahil olmasıyla da Suriye üzerinde bir vekâlet savaşı yaşanmaya başlamıştır.

Bu savaşta, sahada birbirine üstünlük sağlayamayan taraflar, rakiplerini yok etmek için dışarıdan yardım alma zorunluluğu hissetmiş, bu durum da sahadaki aktörleri giderek edilgenleştirmiştir. Suriye çatışmasına taraf olan aktörler savaş uzadıkça inisiyatiflerini kaybetmiş, dış güçlerin askerî desteğine ihtiyaçları artmış, bu durum ise bölgede dış güçlerin etkisini daha belirleyici hale getirmiştir.

ABD’NİN SURIYE POLİTİKASI

Soğuk Savaş döneminden günümüze kadar ABD’nin Suriye ile olan ilişkileri her zaman problemlidir. Suriye, iki kutuplu dönemde Sovyetler Birliği’nin Ortadoğu’daki en

önemli müttefiki sayılmıştır; Sovyetler Birliği’nin ardılı olan Rusya ile de bu ilişkisi devam edegelmiştir. Ayrıca Arap-İsrail savaşlarında ABD’nin her zaman İsrail’i desteklemesi, Su-

riye'yi bu iki ülkeyle daima karşı karşıya getirmiştir. İran Devrimi sonrası ve İran-İrak Savaşı sırasında Suriye, İran'ın en yakın Arap müttefiki olarak nitelendirilmiştir. Aynı zamanda Suriye, Lübnan'da da uzun bir süre denetim sağlayarak bu ülkede kendi hâkimiyetini kurmuş ve bölgede PKK ve ASALA gibi birçok terör örgütünün faaliyetine imkân vermiştir.⁶

ABD Başkanı George Bush, 2003 yılındaki Irak işgaline karşı çıkan Suriye'yi İran, Irak ve Kuzey Kore ile birlikte "şer eksenli" ülkelerden biri olarak tanımlamış ve askerî müdahale tehdidinde bulunmuştur. Lübnan Başbakanı Hariri'nin 2005 yılında öldürülmesinden de Suriye yönetimi sorumlu tutulmuş, ABD ve Suriye arasındaki diplomatik ilişkiler bu süreçte tamamen kesilmiştir. Bölgede yeni krizler istemeyen arabulucular sayesinde ABD ile Suriye arasındaki gerginlik hafiflemiş ve Obama yönetiminin yeni dış politikasının da bir yansıması olarak 2009 yılında Şam'la yeniden diplomatik ilişkiler geliştirilmiştir.⁷

Ancak bu defa Arap Baharı adıyla yaşanan değişim talebinin Suriye'ye sıçramasıyla birlikte ABD ve Suriye arasındaki tansiyon yeniden yükselmiştir. Esad karşıtı gösterilerin başlaması akabinde Suriye rejimine mu-

haliflerle diyalog kurması ve şiddete başvurmaması gerektiğini söyleyen ABD, olayların şiddetlenmesinin ardından konuyu BM'ye taşımıştır. İlk defa Nisan 2011'de gündeme gelen BM Güvenlik Konseyi'ndeki Suriye hükümetini kınama karar tasarisini veto eden Rusya ve Çin, 4 Şubat 2012, 19 Temmuz 2012 ve 22 Mayıs 2014'te gündeme taşınan Suriye ile ilgili diğer tasarıları da veto etmiştir.⁸ ABD aynı zamanda Türkiye, Fransa ve Arap Birliği ülkeleriyle de temasa geçerek krizin çözümü adına görüşmelerde bulunmuştur. Barack Obama, Ağustos 2011'de Esad'ın gitmesi gerektiğini söylemiş, Şubat 2012'de ise Suriye'deki diplomatlarını geri çekmiştir.⁹

Yaşanan bu gelişmelere rağmen Arap Baharı'nın başlangıcından itibaren ABD'nin Ortadoğu politikası geçmişe nazaran oldukça farklılık göstermiştir. Soğuk Savaş'la birlikte dünya üzerindeki her gelişme karşısında aktif rol oynayan ABD, Arap Baharı sürecinde pasif bir tavır takınmıştır.¹⁰ ABD dış politikasında yaşanan bu değişimin başlıca sebebi, Başkan Barack Obama ve Demokrat Parti üyelerinin yaklaşımından kaynaklanmıştır. George Bush dönemindeki Neo-con elitin askerî müdahale yanlısı tavrının ABD'ye zarar verdi-

ABD'nin Suriye konusundaki politikası, kendi çıkarlarının ötesinde, İsrail'in güvenliği ile de doğrudan ilgilidir. Suriye'de İsrail karşıtı muhafazakâr bir rejimin iş başına gelme ihtimali, Washington'ın buradaki politikasında frene basmasında etkili olmuştur.

ğini düşünen Barack Obama, dış politikada müttefiklerle çalışmanın ve uluslararası hukukun önemini vurgulayıp, geçmişe oranla daha pasif kalmayı tercih etmiştir. Vietnam, Afganistan ve Irak'ta girilen savaşların ABD'yi her açıdan zarara uğrattığını düşünen Obama yönetimi, ABD için yeni krizler yaratmamak adına ihtiyatlı davranacağını son başkanlık seçimlerinde de belirtmiştir.

Aynı zamanda Dışişleri Bakanlığı görevinde bulunan ve 2016 ABD Başkanlık seçimlerinde Demokrat Parti adayı olan Hillary Clinton, Ekim 2011'de *Foreign Policy* dergisine "ABD'nin Pasifik Yüzyılı" adlı¹¹ çok tartışılan bir makale yazmıştır. Clinton bu makalesinde dünya siyasetinin geleceğini Irak veya Afganistan'ın değil Asya Pasifik bölgesinin belirleyeceğini ifade ederek ABD için doğru olanın Asya Pasifik bölgesinde etkinlik oluşturmak olduğunu söylemiştir. Hem Obama hem de Clinton'ın düşüncelerinin bu şekilde olması, ABD'nin Suriye konusundaki çelişik politik tavrını oldukça iyi açıklamaktadır.

Suriye'de Mart 2011'de başlayan gösterilerden itibaren bugüne kadar geçen sürede, politikalarında en fazla değişiklik gözlenen aktör ABD olmuştur. ABD'nin bu süreçteki Suriye politikası dönemlere ayrılmaktadır. Suriye'deki krizin başlangıcında Esad rejiminin gitmesi gerektiğini hararetli şekilde savunan ABD'nin görece pasif hareket etmesi, 2012 yılında ABD'de gerçekleştirilecek başkanlık seçimlerine dayandırılmış ve yönetimin Suriye'ye bir müdahaleye sıcak bakmadığı düşünülmüştür. Ancak seçimlerinin ardından ABD'nin krizde daha aktif rol alacağı beklentisi boşa çıkmış ve Suriye politikasında ciddi değişiklikler yaşanmamıştır. ABD'nin Suriye konusundaki politikası, kendi çıkarlarının ötesinde, İsrail'in güvenliği ile de doğrudan ilgilidir.

Suriye'de İsrail karşıtı muhafazakâr bir rejimin iş başına gelme ihtimali, Washington'ın buradaki politikasında frene basmasında etkili olmuştur.

ABD'nin Suriye politikasındaki ikinci dönemi olarak adlandırabilecek süreç, 2013 yılında Esad yönetiminin vatandaşlarına karşı kimyasal silah kullandığı tespit edildikten sonra başlamıştır. Zira ABD Başkanı Barack Obama, Suriye'de kimyasal silah kullanımını "kırmızı çizgi" olarak belirlemişti. Ağustos 2013'te Beyaz Saray'dan yapılan açıklamaya göre, Esad rejiminin Suriye'de sarin gazı dâhil kimyasal silah kullandığı tespit edilmiştir.¹² Bu saptamanın ardından ABD yönetiminin sınırlı da olsa Suriye'ye bir askerî müdahalede bulunma seçeneği gündeme gelmiştir. Ancak Rusya'nın arabulucu olarak devreye girmesi ABD'yi bu düşüncesinden vazgeçirmiştir. Suriye'de bulunan kimyasal silahların ülke dışına çıkarılması ve imha edilmesi konusunda Esad rejimini ikna eden Rusya, ABD'yi de Suriye'ye müdahale düşüncesinden bu şekilde vazgeçirmiştir.¹³

Suriye ve Irak'taki otorite boşluğundan yararlanarak bölgede etkinlik kazanan DAESH terör örgütünün sahneye çıkmasıyla da ABD'nin Suriye politikasındaki üçüncü döneminin başladığını söylemek mümkündür. Obama yönetimi açısından DAESH tehdidi, Esad rejiminin oluşturduğu tehlikeden öteye geçmiştir. Bundan dolayı ABD, politikalarını bu yeni duruma göre konsolide etmek zorunda kalmıştır. Obama yönetimi, ABD ordusuna Ağustos 2014'ten itibaren Irak'ta, 23 Eylül'den itibaren de Suriye'de DAESH hedeflerini vurma yetkisi vermiştir. Aynı dönemde ABD Temsilciler Meclisi, Suriyeli muhaliflere askerî ekipman ve eğitim verilmesini öngören bir düzenlemeyi de onaylamıştır.

DAEŞ'le mücadele çatısı altında kurulan uluslararası koalisyon güçlerinin hava saldırıları esnasında bölgede kullanılacak bir kara gücüne ihtiyaç duyan ABD, kendisinin de resmen bir terör örgütü olarak tanıdığı PKK'nın Suriye uzantısı olan PYD'ye 2014 yılının sonundan itibaren destek vermeye başlamıştır. Batı basınında da çok sık rastladığımız DAEŞ'le mücadele eden seküler ve cesur Kürtler imajını satın alan ABD, PYD'ye her türlü silah, mühimmat ve lojistik desteği sağlamıştır. Obama yönetimi, Türkiye'nin tüm itirazlarına rağmen PYD'nin PKK'dan farklı bir örgüt olduğunu iddia ederek DAEŞ'le mücadelede PYD'nin tek kara gücü olduğunu savunmuştur. Ancak PYD'nin PKK ile bağlantısının yadsınamaz olduğu gerçeği ve PKK'nın Türkiye'deki terör saldırıları göz önüne alındığında, Obama yönetiminin bu tutumu Türk kamuoyunda ABD'yi Türkiye'deki teröre destek veren güvenilir bir ülke konumuna getirmiştir.

Bütün bunlara ek olarak ABD'nin Türkiye sınırındaki Patriot füzelerini geri çekmesi, hem bölgeden gelebilecek saldırılara karşı Türkiye'nin güvenliğini zayıflatmış hem de Rusya'nın Suriye'deki askerî müdahalesi için uygun zemin hazırlamıştır. "Terörizmle mücadele" çatısı altında Eylül

2015'te Putin yönetiminin Suriye'ye Rus askerî birliklerini göndermesiyle daha da karmaşık hale gelen Suriye krizi, ABD'nin tutarsız politikalarının bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Rusya'nın Suriye krizine daha aktif olarak katılmasıyla birlikte Esad rejimi ve İran'ın eli güçlenirken ABD'nin müttefikleri olarak görülen Suriyeli muhalifler, Türkiye ve Suudi Arabistan başta olmak üzere diğer Arap devletleri, sıkıntılı bir sürecin içine girmiştir.

24 Ağustos 2016 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin desteğiyle "Fırat Kalkanı" adı verilen bir operasyon başlatılmıştır. Aynı günlerde ÖSO'nun da Cerablus'a operasyon başlatması ve gelişen olaylar, ABD'nin göstermiş olduğu tepkiler çerçevesinde daha ilginç bir hal almıştır. *New York Times*'tan Anne Barnard'ın iddiasına göre Suriye'de CIA, Türkiye destekli ÖSO'ya arka çıkarken, Pentagon Türkiye'nin karşı çıktığı PYD öncülüğündeki Suriye Demokratik Kuvvetleri'ni desteklemektedir. Bu süreçte ABD tarafından yapılan tutarsız açıklamalar da bu iddiaların asılsız olmadığını ortaya koymuştur. Son olarak Suriye'de geçtiğimiz Kurban Bayramı'nda ateşkes sağlanması amacıyla ABD'nin Rusya ile yaptığı anlaşma uzun sürmemiş ve ülkedeki kriz kaldığı yerden devam etmiştir.

RUSYA'NIN SURIYE POLİTİKASI

Soğuk Savaş döneminden bugüne kadar uluslararası arenada yaşanan stratejik mücadelenin Suriye-Rusya ilişkileri üzerinde teşvik edici bir etkisi olmuştur. Her iki ülkenin Batı'yla ilişkilerinde yaşadığı gerilim, tarafların yakınlaşmasında önemli rol oynamıştır. Bu ilişki ağı Şam rejimi için

hayati bir önem taşıırken, Rusya'ya kendi çevresinin dışında stratejik bir alan kazandırmıştır.¹⁴

Sovyetler Birliği ve Suriye ilişkileri, Suriye'nin 1946'da bağımsızlığını kazanmasının hemen ardından başlamıştır. Suriye'de milliyetçi ve Batı karşıtı düşüncenin 1950'li yıl-

lardan itibaren etkinlik kazanması ise iki ülkeyi müttefik haline getirmiştir. 1954 yılında Suriye, Çekoslovakya ile bir askerî anlaşma imzalayarak Doğu Bloğu ile askerî anlaşma yapan ilk Ortadoğu ülkesi olmuştur. Zira o dönemde SSCB'ye göre Baas Partisi'nin seküler ve sosyalist ideolojisi, Rusya'daki Komünist Parti'ye daha yakındı. Mısır stratejik açıdan kuşkusuz Suriye'den daha önemliydi ancak Moskova, ilk dönemden itibaren Ortadoğu politikalarında Suriye'yi köşe taşı olarak görmüştür.¹⁵

Süveyş krizinin ardından SSCB'nin Ortadoğu'daki etkinliği artarken, ABD de Eisenhower Doktrini'ni ilan ederek SSCB'yi dengelemeye çalışmıştır. 1957 yılına gelindiğinde Amerikan politikası, tıpkı bugün olduğu gibi Batı yanlısı unsurlarca Suriye hükümetini devirmeye çalışıyor izlenimi vermekteydi.¹⁶ Bu durumun da etkisiyle SSCB ve Suriye arasında 6 Ağustos 1957'de imzalanan Ekonomik ve Teknik Yardım Anlaşması ile Suriye, yoğun şekilde silahlandırılmaya başlanmıştır.¹⁷

Suriye'de 1963 yılında Baas Partisi askerî bir darbeyle yönetimi ele geçirmiş, 1970'te ise Baas'ın en güçlü isimlerinden birisi olan Hafız Esad iktidara gelmiştir. Esad ilk dış ziyaretini 1971'de Moskova'ya gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret sırasında varılan anlaşmaya göre SSCB, Suriye'nin Tartus Limanı'nda bir deniz üssü ve tesis kurma hakkı elde etmiştir.¹⁸ Hafız Esad ve SSCB arasındaki ilişkilerin gelişmesinde Mısır faktörü de önemli rol oynamıştır. Hafız Esad'ın iktidara geldiği 1970 yılında Mısır lideri Cemal Abdül Nasır hayatını kaybetmişti. Nasır'ın yerine iktidara gelen Enver Sedat ise SSCB'den uzaklaşarak Batı Bloğu'na yaklaşmayı tercih etmişti. Bu durum Soğuk Savaş'ın sonuna kadar Suriye'yi SSCB'nin Ortadoğu'daki temel müttefiki haline getirmiştir. Bu dönemde binlerce Sovyet uzmanı Suriye'de görevlendirilirken, Suriyeli öğrenciler de Sovyet üniversitelerinde eğitim almaya başlamıştır.¹⁹ 8 Ekim 1980'de imzalanan SSCB-Suriye Dostluk ve İşbirliği Anlaşması, ilişkileri en üst seviyeye ta-

şıyan belge olmuştur. İki ülke arasında neredeyse bir garantörlük ilişkisi kuran anlaşma, Suriye'yi tamamen bir SSCB uydusu haline getirmiştir.

1985'te Gorbaçov'un SSCB'nin liderliğine gelmesi ile artık ekonomik kaygılar, ideolojik kaygıların önüne geçmeye başlamıştır. Suriye'nin tüm itirazlarına rağmen 1987'de SSCB-İsrail ilişkileri yeniden başlatılmıştır.²⁰ Aynı yıl içerisinde Suriye de Moskova'nın askerî alandaki yardımlarının yetersiz olduğunu söyleyip Moskova'ya yeni üs kolaylıkları vermeyeceğini açıklamıştır. 1980'lerin ortalarında Suriye'de 13.000 Sovyet uzman ve danışmanın varlığından bahsedilmektedir. Gorbaçov, bu uzman ve danışmanların sayısını 3.000'e düşürmüştür.²¹ Öte yandan Yeltsin döneminde gündeme gelen Suriye'nin silah satışlarından kaynaklanan 13,4 milyar dolarlık borcu, ikili ilişkileri uzun süre olumsuz etkilemiştir.

Vladimir Putin'in Rusya Başbakanı olduğu 1999 yılında Hafız Esad da Moskova'ya son ziyaretini gerçekleştirmiştir. Ziyaret sırasında 13,4 milyar dolarlık borç sorunu ve dondurulmuş iş birliği konuları ele alınmış ve bu tarihten itibaren Moskova yönetimi Suriye'ye karşı daha yumuşak bir tavır sergilemeye başlamıştır. Moskova'nın Şam ile olan ilişkilerini yumuşatmak istemesini *İzvestiya* gazetesi üç nedene bağlamıştır:

1. Moskova'nın Suriye'yi İsrail ile barış konusunda ikna edebileceğini düşünmesi,
2. Tartus Deniz Üssü'nün Rusya'nın Akdeniz'deki tek üssü olması,
3. Şam'ın Sovyetler Birliği'nden kalma 13,4 milyar dolarlık borcun bir kısmını ödemeye hazır olması.²²

Ancak 2005 yılına kadar ilişkilerde belirgin bir gelişme yaşanmamıştır. Rusya'nın yakın çevresinde hissettiği güvensizlik, 2005 yılında Suriye-Rusya ilişkilerini bir başka boyuta taşı-

mıştır. Beşar Esad'ın Ocak 2005'te gerçekleştirdiği Moskova ziyareti ikili ilişkiler açısından çok önemli bir dönüm noktası olmuştur. Uzun yıllar ikili ilişkilerde büyük bir sorun teşkil eden Suriye borçlarının %73'ü silinmiş ve geriye kalan 3 milyar 600 milyon dolarlık borç taksite bağlanmıştır. Rusya'nın -Karadeniz Filosu'na bağlı- Tartus Limanı'ndaki deniz üssünün kullanım hakları devam etmiştir. ABD ve İsrail'in itirazlarına rağmen Rusya, Suriye'ye gelişmiş hava savunma sistemleri satışını da kabul etmiştir. Ayrıca çok sayıda silah ve enerji anlaşması imzalanarak Rus silah sanayisi ve enerji şirketleri için sıcak para girişi sağlanmıştır.²³ 2005 yılı Şubat ayında Lübnan Başbakanı Refik Hariri'nin suikast sonucu öldürülmesinin arkasında Suriye bağlantısı olduğu iddiası, Şam yönetimini uluslararası baskıyla karşı karşıya bırakmış ve BM'de Suriye'ye uygulanmak istenen ambargoya Rusya karşı çıkarak Suriye'yi uluslararası baskıdan kurtarmıştır.²⁴

2007 yılından itibaren Rusya, dış politikada daha aktif hareket etmeye başlamıştır. 2008 yılında Suriye ve Rusya, Tartus'taki deniz üssünün genişletilmesi konusunda anlaşmaya varmıştır. Rusya, 2009 yılında liman üzerindeki genişletme çalışmalarını başlattığını açıklamıştır. Mayıs 2010'da dönemin Rusya Federasyonu Başkanı Dmitri Medvedev, Suriye'ye yönelik yeni bir tehdit söylemi yükseldiği bir dönemde, Şam'a ziyarette bulunarak Rus desteğini vurgulamıştır.²⁵

2011 Mart'ında Suriye, yönetime karşı yükselen tepkilerle karışmaya başladığında Rusya, Ortadoğu'daki en önemli müttefiki Esad rejiminin devrilmemesi adına çok yoğun bir çalışma içine girmiştir. İlk defa 2011 Nisan ayında BM Güvenlik Konseyi'nde gündeme gelen Suriye hükümetini kınama konusundaki karar tasa-

Rusya, Suriye'de izlediği politikalarla kendi ülke savunmasını Ortadoğu'dan başlatıp, Batı'ya karşı savaşını bu topraklar üzerinden yürütmek istediğini göstermektedir.

rısını veto eden Rusya ve Çin, daha sonra pek çok kez gündeme getirilen diğer karar tasarılarını da veto etmiştir. Bu durumu Suriye'nin iç meselesi olarak niteleyen Rusya,²⁶ muhataplara gözdağı vermek için Kasım 2011'de üç savaş gemisini Tartus Limanı'na göndermiş, ayrıca Amiral Kuznetsov uçak gemisini de Suriye'ye intikal ettireceği yönündeki haberleri basına sızdırmıştır. Dönemin Rusya Başbakanı Putin, 2012 yılında yazdığı bir makalesinde Ortadoğu'da iki net angajmanlarının olduğunu belirtmiştir:

- İran'a yönelik bir askerî harekâta karşı İran'ı savunmak.
- Suriye ve diğer ülkelerde rejim değişikliği ve baskılarını engellemek.²⁷

Gerçekten de Rusya, Batılı büyük güçlerin Suriye'ye yaptırım uygulamasına ve askerî müdahalede bulunmasına kesinlikle karşı çıkacağını pek çok defa belirtmiştir. Suriye'nin Batı eksenli bir iktidarla yönetilmesi halinde, İran'ın bölgede tek başına kalarak yalnızlaşacak olması Rusya açısından kabul edilebilir bir durum değildir. Putin'in danışmanlarından Aleksandr Dugin, Rusya'nın yeni vizyonunda Moskova-Tahran eksenini en stratejik hatlardan biri olarak değerlendirmiştir. Suriye'deki rejimin çökmesi halinde bu hattın zayıflama ihtimali, Rusya'nın kararlı tutumunun en önemli sebeplerinden biridir. Bundan dolayı Arap Baharı'nın başından itibaren Moskova-Tahran-Şam üçgeni arasındaki ilişkiler kuvvetlenerek gelişmiştir.

ABD ve 19 müttefik ülke, 2012 Mayıs'ında Akdeniz'de 12.000 askerinin katılımıyla "Eager Lion" (Ateşli Aslan) isimli uzun süren bir tatbikat düzenlemiştir. Son 10 yıl içerisinde Ortadoğu'da gerçekleştirilen bu en büyük askerî tatbikatın Suriye'ye yönelik müdahalenin ön çalışması olduğu izlenimi verilmiştir. Bunun üzerine Rusya,

Akdeniz'den gelecek bir saldırıya karşı Suriye'nin savunmasına yardımcı olacağını fiilen ilan etmiştir. Öncelikle Tartus Deniz Üssü, askerî olarak kuvvetlendirilmiş ve Rusya'nın Suriye'deki eski dinleme istasyonu yenilenmiştir. Özellikle 2011'de başlayan iç savaş sonrasında Rusya'nın Suriye'ye askerî yardımları dikkat çekici bir şekilde artarken bu durum takip eden süreçte Moskova'nın iç savaşa daha fazla müdahil olmasının da yolunu açmıştır.²⁸

Suriye'de bu gelişmeler yaşanırken Kasım 2013'te Başkent Kiev'de muhaliflerin başlattığı gösteriler tüm dünyada dikkatleri Ukrayna üzerine toplamıştır. Kendisi için hayati bir önem taşıyan Kırım ve Karadeniz Filosu'na evsahipliği yapan Sivastopol'a müdahale eden Rusya, Mart 2014'te bölgeyi ilhak etmiştir. Ukrayna meselesini bu şekilde hallettikten sonra, Suriye iç savaşına daha fazla angaje olan Rusya, Tartus'taki Deniz Üssü'nün ardından 2015 yılı itibarıyla Lazkiye'de bulunan Bassel el-Esad Hava Üssü'ndeki askerî varlığını da artırmıştır.

30 Eylül 2015 tarihinde Suriye'ye Rus askerî birliklerinin gönderilmesi, Rus Parlamentosu'nun üst kanadı olan Federasyon Konseyi'nde oy birliğiyle kabul edilmiştir. Bu tarihten itibaren Rusya, hava operasyonlarıyla birlikte Suriye'deki savaşa fiilen dâhil olmuştur. Suriye'deki meşru hükümetin davetiyle bölgede bulunduğunu iddia eden Rusya, DAES başta olmak üzere tüm teröristlere karşı savaşacağını ilan etmiştir. Ancak İdlib, Hama ve Humus'ta gerçekleştirilen Rus hava saldırıları DAES'i değil ılımlı muhalifleri, Türkmenleri ve sivil halkı hedef almıştır. Bu hava operasyonları sonrası pek çok devlet Rusya'yı kınamış ve bir an önce saldırıların durdurulmasını istemiştir. Özellikle Rus uçaklarının Türkmen köylerini bombalarken Türk hava sahasını birkaç kez ihlal etmesi Türkiye'nin yeni angajman kuralla-

rı oluşturmasına neden olmuştur. Bu çerçevede 24 Kasım 2015 tarihinde Türk hava sahasını ihlal eden Rus savaş uçağı Türk jetleri tarafından dūřürülmüř ve Türk-Rus ilişkileri uzun süren bir krizin içine girmiştir. Ancak krizin her iki ülkenin de yararına olmadığının anlaşılmasıyla ilişkiler yeniden onarılma sürecine girmiştir. Putin Suriye'ye müdahil olmuş, bu stratejik hamlesiyle de yangın ve kriz bölgesini kendi sınırlarından oldukça uzak bir yere taşımayı başarmıştır. Rusya, Suriye'de izlediği politikalarla kendi ülke savunmasını Ortadođu'dan başlatıp, Batı'ya karşı savaşını bu topraklar üzerinden yürütmek istediğini göstermektedir. Bugüne kadar Esad rejiminin devrilmemesi için yoğun bir çaba harcamış olsa da Vladimir Putin'in Esad takıntısı yoktur. Burada Rusya'nın tek amacı, Suriye'deki etkinliğini devam ettirmektir. Ayrıca

Suriye konusunda aldığı inisiyatif, tekrardan Ortadoğu'da etkin bir aktör olarak kabul edilmesinin de önünü açmıştır. Bu çerçevede Suriye'deki krizin devam etmesinde veya çözüme kavuşturulmasında en kilit aktör yine Rusya olarak kabul edilmektedir.

Rusya'nın Suriye siyasetinde üzerinde durduğu bir diğer husus; Suriye'de olası bir rejim değişikliği durumunda iktidarın daha İslamcı gruplara geçmesi ihtimalidir. Kafkasya veya Orta Asya'daki Rus nüfuz bölgesinde İslamcı gruplarla başı dertte olan Putin yönetimi, benzer bir durumun Suriye'de de olmasından kaygılanmaktadır. Nitekim Rusya'nın Suriye'ye her geçen gün daha fazla müdahil olması, Rusya ile hesaplaşmak isteyen birçok grup için Suriye'yi uygun bir alan haline getirmiştir.

TÜRKİYE'NİN SURIYE POLİTİKASI

➤ Suriye'nin 1946'da bağımsızlığını kazanmasının ardından Türkiye-Suriye ilişkileri de inişli çıkışlı bir grafik izlemiştir. Fransız Manda yönetiminin İskenderun Sancağı adı altında yönettiği Hatay, 1938'de bağımsızlığını ilan etmiş, bir yıl sonra da Türkiye'ye katıldığını açıklamıştır. O tarihten itibaren de Hatay konusu iki ülke ilişkilerinde hep bir pürüz olagelmiştir. 2. Dünya Savaşı'nın ardından başlayan Soğuk Savaş atmosferinde de iki devlet farklı kutuplarda yer almıştır. Türkiye NATO'ya dâhil olmasıyla birlikte Batı yanlısı bir dış politika izlerken Suriye, Doğu Bloğu ülkeleriyle yakınlaşmıştır. İkilili ilişkileri olumsuz etkileyen faktörlerin başında su sorunu ve PKK'ya sağlanan destek nedeniyle oluşan güvenlik sorunu gelmektedir.

2000 yılından itibaren iyileşen ikilili ilişkiler, 2010 yılındaki Arap Baharı'na kadar zirve noktasına ulaşmıştır. 2010 yılında Suriye'de başlayan halk hareketi ilişkilerde köklü dönüşümleri getiren bir süreci başlatmıştır. Suriye'de halk hareketlerinin başladığı günden bugüne kadar geçen sürede, Türkiye'nin Suriye politikasını birkaç döneme ayırmak mümkündür. İlk dönem Nisan 2011'den Ağustos 2011'e kadar süren "kopuş" dönemidir. Bu süreçte dönemin Dışışleri Bakanı Ahmet Davutoğu ve MİT Müsteşarı Hakan Fidan şam'a ziyaretlerde bulunmuş ve Esad'a reformlar konusunda telkin ve ikna çabası içinde olunmuştur. Bu süreçte Türkiye, Esad'ı reformlar için ikna ederek gerilimi büyümeden önleyebilmeyi amaçlamıştır.

24 Kasım 2015'te Türkiye'nin sınır ihlali sebebiyle Rus savaş uçağını dūřürmesi üzerine Türk-Rus ilişkileri oldukça gergin bir sürece girmiş ve Türkiye, Suriye konusunda istediği adımları atmakta zorlanmıştır.

Ancak Esad'ın çağrılara uymayarak sivil halka yönelik şiddeti artırmasının ardından, Ahmet Davutoğlu "Artık Suriye ile konuşulacak bir şey kalmamıştır" diyerek Türkiye'nin politikasındaki değişimi ilan etmiştir.

Eylül 2011'den Ağustos 2013'e kadar olan ikinci dönemi "muhaliflere destek" diye isimlendirmek mümkündür. Bu süreçte Türkiye, Suriye'deki rejimin yıkılması için yoğun bir çaba harcamıştır. Küresel ve bölgesel müttefikleriyle iş birliği yaparak muhalifleri desteklemiştir. Suriye Ulusal Konseyi ve ÖSO gibi muhalif yapıların kurulmasına yardım etmiştir. Ancak bu süreç içinde Suriye'deki kriz derinleştikçe Türkiye'deki mülteci sayısında da ciddi bir artış olmuştur. Haziran 2012'de bir Türk savaş uçağının Suriye tarafından düşürülmesi ve Mayıs 2013'te Reyhanlı'da gerçekleştirilen bombalı eylemle birlikte krizin Türkiye açısından çok ciddi gü-

venlik sorunlarına yol açacağı anlaşılmıştır. Türkiye bu gelişmelerin etkisiyle, Suriye'nin kuzeyinde uçuşa yasak bölge ilan edilmesini ve bir insani koridor açılmasını savunmaya başlamıştır.²⁹

Türkiye'nin Suriye politikasındaki üçüncü dönemi "terörle mücadelenin öne çıktığı" Ağustos 2013-Haziran 2014 arası olarak nitelemek mümkündür. Özellikle DAESH'in bölgede etkinlik kazanması bütün ülkelerin politikalarını yeniden düzenlemelerine neden olmuştur. İran'ın Suriye iç savaşına daha fazla dâhil olmasıyla birlikte, mezhepsel bir çatışma görüntüsü de vermeye başlayan krizin içeriğinde önemli değişimler yaşanmıştır. Türkiye ve müttefik ülkelerin desteklediği Suriyeli muhaliflerin radikalleşme eğilimi göstermesi, sahada birbiriyle rekabet halinde onlarca grubun bulunması, eleştirilere neden olmuştur. Türkiye bu süreçte de uçuşa yasak bölge ilan edilmesi ve insani koridor açılması

konularında diplomatik çabalarda bulunmuş ancak sonuç alamamıştır.

Haziran 2014'ten sonra dördüncü dönem başlamıştır. Bu dönem Esad'ın gidişinden daha ziyade Türkiye'nin kendi sınır güvenliğine yoğunlaştığı bir evredir. 2014 Eylül'ünde DAES'le karşı ABD öncülüğünde uluslararası bir koalisyon kurulmuştur. ABD'nin DAES'le mücadelede karar gücü olarak PKK'nın Suriye uzantısı PYD ve onun silahlı örgütü YPG'yi kullanması, Türkiye'yi oldukça rahatsız etmiştir. 2015 yılından itibaren Rusya'nın da Suriye krizine anga-

je olması ve DAES'le mücadele bahanesi ile muhalifleri hedef alması, olayları daha da karmaşık bir hale getirmiştir. 24 Kasım 2015'te Türkiye'nin sınır ihlali sebebiyle Rus savaş uçağını düşürmesi üzerine Türk-Rus ilişkileri oldukça gergin bir sürece girmiş ve Türkiye, Suriye konusunda istediği adımları atmakta zorlanmıştır. Ayrıca Türkiye'deki Suriyeli mülteci sayısının 3 milyonu aşması ve bu durumun Avrupa'yı da etkilemesi bir başka ciddi problem olarak belirmiştir.

15 Temmuz 2016'da Türkiye'de gerçekleştirilmeye çalışılan darbe girişiminin başarısız olması, Türk dış politikasında da bir değişimin habercisi olmuştur. 9 Ağustos 2016'da Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Moskova'da Vladimir Putin ile bir araya gelmiş ve Türk-Rus ilişkileri onarılmaya çalışılmıştır. Türkiye, hem diplomatik manevraları gereği hem de ülkede artan terör saldırıları sebebiyle Suriye'ye yeni bir operasyon başlatmıştır. 24 Ağustos 2016'da Türk Silahlı Kuvvetleri'nin desteği ile ÖSO, DAES'e karşı harekete geçmiştir. "Fırat Kalkanı" olarak adlandırılan bu operasyon, ayrıca PYD'nin Fırat Nehri'nin doğusuna çekilmesini sağlamayı amaçlamaktadır. TSK ve ÖSO'nun operasyon içinde gösterdiği başarı, Suriye'deki krizde Türkiye'siz bir çözümün olmayacağını da ispat etmiştir.

İRAN'IN SURIYE POLİTİKASI

➤ 1979 İran Devrimi'nden önceki süreçte hiçbir ilişkisi bulunmayan İran ve Suriye arasında, bu tarihten sonra kurulan ilişkiler hızla ivme kazanarak bölgesel sorunlar karşısında

gösterilen dayanışma ile güçlenmiştir. Hem Suriye'nin hem de İran'ın Saddam Hüseyin Irak'ından tehdit algılaması, iki ülkeyi birbirine yaklaştıran önemli bir unsur olmuştur. Di-

ğer Arap devletlerinin aksine Suriye, Irak-İran Savaşı'nda İran'ı desteklemiş ve bu durum İran adına büyük bir avantaj yaratmıştır. Ayrıca 1982'de İsrail'in Lübnan'ın güneyini işgal etmesi, İran-Suriye ilişkilerini bir başka boyuta taşımıştır. İran, Lübnan'da İsrail'e karşı direnişçileri desteklemekle kalmamış, devrim ihraç etme politikasını da uygulamaya çalışmıştır. Bu noktada Esad rejimi, İran'a Lübnanlı Şiilere ulaşabilmesi için de yardımcı olmuştur. Özellikle İran tarafından organize edilen Hizbullah'ın Lübnan'da etkinlik kazanmasıyla birlikte İran'ın Lübnan üzerindeki faaliyetleri bu yapı üzerinden pekişmiştir.³⁰

2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgal etmesinin ardından Suriye ve İran'a yönelttiği tehditlerin artması, iki ülke ilişkilerini daha da güçlendirmiştir. 2005 yılında Lübnan Başbakanı Refik Hariri'nin suikast sonucu öldürülmesinin arkasında Suriye rejiminin olduğu iddiasıyla Şam rejimine karşı uygulanan uluslararası baskı, Rusya ve İran'ın desteğiyle kırıl-

mıştır. Ayrıca Irak'taki Amerikan işgalinin ardından Bağdat'ta Şii hükümetin iktidarı devralmasıyla birlikte İran, bölge üzerinde çok daha güçlü bir konuma gelmiştir. Bu durum Suriye'yi İran için hayati bir müttefik yapmıştır. Böylece İran'dan başlayıp Akdeniz kıyısına kadar uzanan stratejik yeni bir hat ortaya çıkmıştır. Başlarda Siyonizm ve Amerikan karşıtlığı üzerine kurulmuş olan İran-Suriye ilişkileri, ortak düşman ve ortak çıkar anlayışıyla stratejik bir müttefikliğe dönüşmüştür.³¹

2011 yılında Tunus'ta başlayan ve kısa bir süre sonra geniş bir alana yayılan halk hareketleri başlangıçta İran tarafından da desteklenmiş ve "İslami uyanış" olarak nitelendirilmiştir. Hatta İran, bu halk hareketlerini İran Devrimi'nin bir uzantısı olduğunu ileri sürerek sahiplenmiştir. Ancak olayların Suriye'ye sığmaması üzerine tutum değiştirerek bu hareketlerin arkasında Batı'nın ve Siyonistlerin olduğunu iddia etmiş, medyanın yaşanan olayları abarttığını belirtmiştir. İran, Suriye halkının menfa-

atleri için başından itibaren Esad'ın iktidarda kalması gerektiğini savunmuştur. Esad'ın devrilmesi halinde sıranın kendisine geleceğini düşünen İran, Suriye politikasını bu düşünce etrafında şekillendirmiştir.³²

Suriye'deki kriz derinleştikçe İran'ın Esad rejimine verdiği siyasi destek sahaya da yansımıştır. Bu noktada İran, başta Hizbullah olmak üzere sahada kendisine yakın olan gruplara maddi, askerî ve istihbari destek sağlamıştır. İran bununla da yetinmeyerek kendi ordusu içinden pek çok generalini Suriye'ye göndermiş ve doğrudan savaşa dâhil olmuştur.³³ Özellikle Rusya'nın Suriye'deki iç savaşa daha fazla angaje olması hem İran'ın elini güçlendirmiş hem de Rusya'nın bölgeye müdahalesinde İran istihbaratının yardımları Moskova hükümeti için kritik önem taşımıştır.³⁴ Ayrıca Batılı ülkelerin yaptırımları sebebiyle Suriye ekonomisinin yaşadığı ciddi bunalım, İran'ın yardımlarıyla biraz olsun hafiflemiştir. Suriye'ye petrol, doğalgaz ve gıda yardımında bulunan İran, çeşitli kre-

diler sağlayarak Esad rejimini rahatlatmıştır.³⁵

İran, muhalefeti silahlandırmanın Suriye'deki krizi derinleştirdiğini ileri sürerek Suriye'deki kalıcı çözümün muhalefete olan desteğin kesilerek sağlanabileceğini savunmuştur. Suriye'de yabancı müdahaleye kesinlikle karşı olduğunu belirten Tahran yönetimi, DAES'le mücadele için tutarlı olunması çağrısında bulunmuştur.³⁶ Irak, Suriye ve Lübnan'ı içeren ve İran'ın "Şii hilali" olarak adlandırılan bölgede Esad'ın düşmesi, İran'ın buradaki etkisini kıracağından dolayı, Tahran yönetimi sürecin en başından itibaren ciddi bir mücadele ortaya koymuştur. Suriye'de Esad'sız bir çözümü kesinlikle kabul etmeyeceğini belirten İran, böyle bir sürecin Suriye'deki İran kazanımlarını ortadan kaldıracığına inanmaktadır. Batılı ülkelere karşı özellikle Rusya ve Çin'in desteğini alarak bölgede çok daha güçlü bir konuma gelen İran, krizin çözümünde de taraflardan biri olacaktır.³⁷

ARAP BİRLİĞİ VE SUUDİ ARABİSTAN'IN SURİYE POLİTİKASI

❖ Arap Birliği, Mart 2011'de Suriye'de başlayan gösteriler karşısında uzun süre sessizliğini korumuştur. Özellikle Suudi Arabistan, Bahreyn ve Yemen'de de çeşitli halk hareketlerinin yaşanmasıyla oluşan belirsizlik, bu sessizliğin en önemli sebeplerindedir. Ancak bir süre sonra Esad rejiminin sivillere yönelik yaptığı katliamların ciddi bir kamuoyu tepkisi oluşturmasıyla, Arap devletleri de protesto ve kınama açıklamaları yapmaya başlamıştır. Özellikle Katar ve Suudi Arabistan daha net bir politika izleyerek Suriye'deki büyükelçilerini

geri çekmiştir. Ancak bu uygulamalar daha çok Arap devletlerinin ulusal politikaları olarak yansımış, Arap Birliği ortak kararlar için bir süre daha beklemiştir.³⁸

16 Ekim 2011 tarihinde Mısır'da toplanan Arap Birliği Dışişleri Bakanları toplantısı, Arap Birliği'nin Suriye'ye yönelik ilk ciddi girişimi olarak değerlendirilmiştir. Esad rejimine şiddetin ve katliamların durdurulması çağrısında bulunan Arap Birliği, bir an önce rejim ve muhalefet arasında diyalog kurulması gerektiğini belirtmiştir. Bunlara ilaveten

Mart 2014'te Kuveyt'te toplanan Arap Birliği; İran, Mısır ve Suriye gibi konularda üyelerin farklı pozisyonlar benimsemesi sebebiyle ortak karar alabilme yeteneğinden yoksun olduğunu göstermiştir.

Katar başkanlığında Mısır, Cezayir, Sudan, Umman ve Arap Birliği Genel Sekreteri'nin katılımıyla kurulacak olan bir komitenin Suriye kriziyle ilgilenmesi kararlaştırılmıştır. Kurulacak olan komitenin Esad rejimi ve Suriye muhalefeti ile diyalog halinde olması planlanmıştır.³⁹

Katar başkanlığındaki Suriye Komitesi Şam'a giderek Esad'la bir araya gelmiş ve siyasi tutukluların serbest bırakılması, şiddetin derhal sonlandırılması, ordunun kent merkezlerinden çıkartılması gibi konularda Suriye ile bir anlaşmaya varmıştır.⁴⁰ Ancak Suriye'nin anlaşmaya uymaması ve ölü sayısının giderek artmasıyla Arap Birliği, 12 Kasım'da Suriye'nin Arap Birliği üyeliğini askıya almıştır.⁴¹ Oylamada Suriye, Lübnan ve Yemen ret oyu kullanırken, Irak çekimser oy kullanmıştır.⁴²

Aralık 2011'de Arap Birliği, Esad rejimiyle anlaşarak Suriye'ye gözlemcilerini göndermiştir. Ancak en baştan itibaren gözlemci heyetinin misyonu ve tutumu ile ilgili tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışma, gözlemci raporunda da kendini göstermiş ve ülkedeki şiddetten her iki taraf da sorumlu tutulmuştur. Bunun ardından 22 Ocak 2012'de Suudi Arabistan, Arap Birliği Suriye gözlemcilerinden desteğini çektiğini açıklamıştır. Suudi Arabistan'ın açıklamasından kısa bir süre sonra diğer Körfez ülkeleri de gözlemcilerini Suriye'den çekmiştir. Bunun üzerine Arap Birliği'nin Suriye gözlem heyetinin işlerliği kalmamıştır.

Arap Birliği, Şubat 2012'de Kahire'de bir araya gelmiş ve Suriye'deki sorunla ilgili daha ciddi adımlar atmıştır. Esad rejimi ile diplomatik ilişkileri kesme kararı alan Arap Birliği,

Suriye'ye yaptırım uygulanması konusunda görüşmeler gerçekleştirmiştir. Suudi Arabistan başta olmak üzere Körfez ülkelerinin ağırlığının hissedildiği bu toplantıda, Suriye'ye BM ve Avrupa Birliği (AB) ile birlikte bir barış gücü gönderilmesi konusunda anlaşmaya varılmıştır. Ayrıca Suriye muhalefetine siyasi ve ekonomik destek verilmesi, sivillere ise insani yardım ulaştırılması konusunda mutabakat sağlanmıştır.⁴³

Mart 2014'te Kuveyt'te toplanan Arap Birliği; İran, Mısır ve Suriye gibi konularda üyelerin farklı pozisyonlar benimsemesi sebebiyle ortak karar alabilme yeteneğinden yoksun olduğunu göstermiştir. Suriye'nin Arap Birliği üyeliğinin askıya alınmasından sonra Suriyeli muhalifler rejimden boşalan koltuğun kendilerine verilmesi için yoğun bir çalışma yürütmüş, ancak Irak, Lübnan ve Cezayir başta olmak üzere ciddi bir muhalefetle karşılaşmışlardır. Özellikle Suriye muhalefeti içinde el-Kaide'nin güçlü bir gruba sahip olması itirazlara neden olmuş, bu nedenle de Suriye koltuğu boş bırakılmıştır.

Arap Birliği'nin karar alma ve ortak tavır gösterme konusunda yaşadığı zafiyet yoğun eleştirilere neden olmuştur. Suriye konusu derinleştikçe, Arap Birliği daha fazla sorgulanır hale gelmiştir. Şubat 2016'da Fas'ta gerçekleştirilmesi planlanan Arap Birliği zirvesi öncesi Fas yönetimi, zirveye ev sahipliği yapmayacağını açıklamıştır. Arap Birliği'ni birlik olmamakla, buna rağmen birlik gibi davranmakla ve somut adım atmamakla suçlayan Fas yönetimi, zirvenin de gereksiz olduğunu iddia etmiştir. Arap Birliği, bu işlevsiz görüntüsüyle ne Suriye'deki krizi ne de Arap dünyasının sorunlarını çözebilecek konumdadır.

Arap Birliği'nin en önemli ülkelere rinden biri olan Suudi Arabistan, Suriye'deki krizin başlamasıyla birlikte

Baas rejiminin Suriye halkına karşı uyguladığı şiddeti kınamış ve Esad'ın gitmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu amaçla BM ve Arap Birliği'nde çalışma yürüten Riyad yönetimi, Suriye'ye uluslararası askerî bir operasyon yapılması konusunda da başarılı olamamıştır. Dış politikasını ABD'nin politikalarıyla yönlendirmeye alışık olan Suudi Arabistan, son dönemde hem Suriye'de hem de Ortadoğu'da yaşanan yeni meydan okumalar karşısında farklı adımlar atmaya başlamıştır. Özellikle geleneksel düşmanı olan İran'ın ABD himayesinde Ortadoğu'da etkisini artırması, Riyad yönetiminin dış politikasında değişiklik yapmasını gerekli kılmıştır. Suudi Arabistan'da Kral Abdullah'ın ölümü üzerine yönetime gelen Kral Selman, 40 yıldır Dışişleri Bakanlığı görevini yürüten Saud el-Faysal'ı görevden alarak Adel el-Zübeyir'i görevlendirmiş ve statükocu Suudi Arabistan dış politikasındaki değişimin ilk adımını atmıştır.

Bölgesel konular karşısında aktif dış politika yürütmek ve Ortadoğu'da artan İran nüfuzunu kırabilmek, Kral Selman'ın dış politikadaki temel iki unsuru olarak ön plana çıkmıştır. Yemen'de yoğun bir çatışma içine giren Suudi Arabistan, Suriye'de ise politika değişikliğine giderek müttefikleriyle olan ilişkilerini güçlendirmiştir. Bu noktada Türkiye, Suudi Arabistan ve Katar'ın iş birliği ön plana çıkmıştır. Suriye'de ayaklanmanın başlamasıyla birlikte bu üç ülke de Esad rejimine karşıtlığını açıklamış ve muhalifleri desteklemiştir. Ancak her üç ülke de kendi destekledikleri muhalifler üzerinden Suriye'deki rejimle mücadele etmeye çalışmıştır. 2015 yılından itibaren Suriye'de yaşanan en önemli değişim, desteklenen muhalif grupların aralarındaki sorunları bir kenara bırakarak rejime karşı ortak hareket etmeleri olmuştur.⁴⁴

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN SURIYE POLİTİKASI

Uluslararası krizler karşısında ortak bir dış politika üretmekte zorlanan AB, aynı zafiyeti Suriye iç savaşında da yaşamıştır.

➤ 2011 Mart'ında Suriye'de başlayan gösteriler ve gün geçtikçe derinleşen kriz karşısında AB de yeni politikalar üretmek süreci kendi adına yönetilebilir kılmaya çalışmıştır. Esad rejimine şiddeti durdurma çağrısında bulunan AB, ilk adım olarak Suriye'ye çeşitli alanlarda yaptırım uygulamıştır. İlk yaptırım Esad rejimine bağlı Suriyeli yetkililere uygulanmıştır. İlerleyen süreçte AB ülkelerinin Suriye'den petrol ihraç etmesi ve yatırım yapması yasaklanmış, bir süre sonra da Suriye'ye silah ambargosu kararı alınmıştır.⁴⁵ AB her fırsatta Suriye'deki iç savaşın sona ermesi için Arap Birliği ve BM gibi uluslararası kuruluşların öncülüğünde bir siyasi

çözümün önemine vurgu yapmıştır. Bundan dolayı ilki 2012, ikincisi 2014 ve sonuncusu da 2016 yılında yapılan Cenevre görüşmelerini desteklediğini açıklamıştır.⁴⁶

Suriye'deki iç savaş yüz binlerce insanın hayatını kaybetmesine neden olurken, milyonlarca Suriyeli de evlerini, yurtlarını terk ederek farklı ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. Suriyeli mültecilerin AB ülkelerine kadar ulaşması, AB'nin Suriye politikasında mülteci krizini ön plana almasına neden olmuştur. AB'nin geleceğini de etkileyen mülteci krizi, ilk başta insani yardım politikalarıyla çözülmeye çalışılmış,⁴⁷ ancak kriz derinleşip Avrupa'daki mültecilerin sayısının artması üzerine farklı politikalar gündeme getirilmiş ve Türkiye ile AB arasında mültecilerin Avrupa'ya geçişini dur-

durmak üzere "Geri Kabul Anlaşması" imzalamıştır. Uluslararası krizler karşısında ortak bir dış politika üretmekte zorlanan AB, aynı zafiyeti Suriye iç savaşında da yaşamıştır. Özellikle yapının başat aktörleri olarak kabul edilen Fransa, Almanya ve İngiltere arasındaki görüş ayrılıkları, bu krizde AB'yi etkisiz kılmıştır. Nitekim İngiltere'nin AB'den ayrılması, geleceği sorgulanan bir yapı ortaya çıkarmıştır.

Fransa, krizin en başından itibaren Esad'ın gitmesi gerektiğini belirtmiş ve muhalifleri desteklemiş, ancak Esad rejimine karşı askerî bir operasyon yapılması konusunda temkinli davranmıştır. 2013 yılında Esad rejiminin sivillere karşı kimyasal silah kullandığının kesinleşmesinin ardından Suriye'ye askerî müdahale fikrini ciddi bir şekilde dile getirmeye başlayan Fransız hükümeti, kamuoyunun karşı çıkması sebebiyle bu düşüncesinden vazgeçmiştir.⁴⁸ Geçiş sürecinin Esad'sız olması gerektiğini savunan Fransa, DAES'in bölgede etkinliğini artırmasından sonra bile bu düşüncesinden vazgeçmemiş ve Suriye'nin geleceğinde Esad'ın olamayacağını savunmuştur. Uluslararası koalisyonun DAES'e karşı başlattığı hava operasyonlarına da katılan Fransa, Kasım 2015'te DAES'in Paris saldırısından sonra daha güçlü bir şekilde mücadele kararı almıştır.

Suriye'de yaşanan gelişmeler üzerine İngiltere de Esad'ın gitmesi gerektiğini belirterek muhalifleri desteklemiştir. Suriye'nin geleceğinde Esad'ın olmaması gerektiğini savunan İngiltere, rejimin kimyasal silah kullanımı sonrası Fransa gibi Suriye'ye askerî bir operasyonu gündeme almıştır. David Cameron hükümeti, askerî müdahale konusunu İngiliz parlamentosuna taşımış ancak parlamentonun kararı olumsuz

olmuştur. Suriye muhalefetine ABD'den sonra en fazla maddi destek ve silah sağlayan İngiltere, AB'nin mülteci politikalarına katılmamıştır. DAES'in bölgede etkisini artırmasıyla birlikte Suriye politikasında yumuşamaya giden İngiltere, Fransa'nın aksine Esad'lı geçişe yeşil ışık yakmış, ancak Rusya'nın Suriye'de etkisini artırmasının ardından, Moskova hükümetini sert bir şekilde eleştirmiştir.⁴⁹

Almanya da İngiltere ve Fransa gibi Esad'ın gitmesi gerektiğini belirtmiş ancak bu, sadece söylem düzeyinde kalan bir politika olmuştur. 2013 yılında Esad'ın kimyasal silah kullandığının kesinleşmesinin ardından bile Alman hükümeti Esad rejimine karşı

sert söylemler kullanmaktan kaçınmıştır. DAES karşıtı uluslararası koalisyonu katılmak konusunda dahi tereddüt yaşayan Almanya, DAES'in Paris saldırısı sonrası Fransa ile birlik görüntüsü vermek amacıyla tutum değişikliğine gitmeye mecbur kalmıştır. Ancak bu noktada DAES'i doğrudan hedef almayacağını açıklayan Almanya, koalisyonu destek vereceğini belirtmiştir. Almanya Şansölyesi Angela Merkel, krizin ilk dönemlerinde mültecilere açık kapı politikası uygulamış ancak yoğun eleştiriler üzerine bu politikayı askıya almıştır. Ayrıca Almanya, krizin başından itibaren Suriye'de Rusya'sız bir çözümün mümkün olmadığını savunmuştur.⁵⁰

SONUÇ

➤ 2011 yılından itibaren Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki otoriter rejimlere karşı başlatılan halk hareketleriyle birlikte, Arap dünyası siyasi ve sosyolojik bir dönüşüm sürecine girmiştir. Demokrasi, ekonomik hak ve özgürlük talepleri Arap halkları tarafından sokak gösterileri vasıtasıyla dile getirilmeye çalışılmıştır. Modern Ortadoğu tarihinin en ilgi çekici dönemlerinden biri olarak kabul edilebilecek bu süreç, Arap Baharı olarak adlandırılmıştır. Sürecin yansımaları Tunus, Libya ve Mısır'da rejimleri değiştirenken, Mısır'daki demokrasi dönemi kısa sürmüş ve askerî bir darbe ile sonuçlanmıştır. Ancak bunlardan hiçbirinin sonucu Mart 2011'de Suriye'de Esad rejimine karşı başlatılan ayaklanmalar kadar karmaşık bir boyut kazanmamıştır.

2011 yılında Suriye'de Esad rejimine karşı başlayan tepkiler kısa bir süre sonra iç savaşa dönüşmüştür. Bölgede hesabı olan her devletin savaşın bir tarafına dâhil olmasıyla birlikte, kriz Suriye ile sınırlı kalmamış, bölgesel ve hatta küresel bir hal almıştır. Bundan dolayı Suriye'deki ik-

tidar mücadelesi halkın demokrasi talebi olmaktan çıkmış ve yerini jeopolitik hesaplara bırakmıştır. Asırlarca Osmanlı idaresi altında istikrar ve refahın sembolü olmuş Bilad-i Şam bölgesi, geçen bir asır sonrası kaosun ve gözyaşının olduğu bir coğrafyaya dönüşmüştür. Yüz binlerce insanın ölümüne yol açan savaş, milyonlarca insanın da mülteci konumuna düşmesine sebep olmuştur. ABD, Rusya, Türkiye ve İran gibi aktörlerin anlaşması, çatışmaları sona erdirmeye potansiyeli taşısa da yaşanan trajedi ve istikrarsızlık uzun yıllar daha devam edecek gibi gözükmektedir.

Suriye'de çözüm, küresel aktörlerden umut beklemek yerine bölgede var olan ve gelecekte de var olmaya devam edecek olan halkların ve devletlerin mezhep kavgalarını bir tarafa bırakarak anlaşmalarıyla sağlanabilir. Bölge ile ilgili hesabı olan tüm devletlerin kendi çıkarları çerçevesinde yürüttükleri bu savaşın Suriye halkının beklentilerine rağmen devam ettirmeleri halinde, oluşacak yeni gerilimler bu devletlerin de aleyhine olacaktır.

SONNOTLAR

- ¹ "Interview With Syrian President Bashar al-Assad", *Wall Street Journal*, <http://www.wsj.com/articles/SB10001424052748703833204576114712441122894> (06.09.2016).
- ² Simon Adams, "Failure to Protect: Syria and the UN Security Council", Global Centre for the Responsibility to Protect, 2015.
- ³ Kofi Annan's Six-Point Plan for Syria, <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2012/03/2012327153111767387.html> (06.09.2016).
- ⁴ Birol Akgün, "Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler", *SDE Analiz*, Haziran 2012, ss. 8-9.
- ⁵ Akgün, "Suriye Krizi'nde...", ss. 8-9.
- ⁶ Dr. Ahmet Emin Dağ, "Suriye: Bilad-i Şam'ın Hazin Öyküsü", *Orta Doğu Çatışmaları*, ed. Dr. Ahmet Emin Dağ, İstanbul: İHH, 2015, ss. 109-119.
- ⁷ Tayyar Arı, *Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, Bursa: MKM Yayıncılık, 2012, ss. 144-156.
- ⁸ Ian Black, "Russia and China veto UN move to refer Syria to international criminal court", *BBC*.
- ⁹ Luke Harding, Chris McGreal, "Syria envoys recalled by Britain and the US in protest at 'murderous' Regime", *Guardian*, Feb. 6, 2012.
- ¹⁰ David Frum, "The Dangers of Obama's Passive Foreign Policy", *CNN*.
- ¹¹ Hillary Clinton, "America's Pacific Century", *ForeignPolicy*, Oct. 11, 2011, <http://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/>.
- ¹² Joby Warrick, "More than 1,400 killed in Syrian chemical weapons attack, U.S. says", *The Washington Post*.
- ¹³ Christine Jeavans, "Destroying Syria's chemical weapons", *BBC*.
- ¹⁴ Burak Çalışkan, "Rusya-Suriye İlişkileri ve Ortadoğu Krizlerine Etkisi", *İNSAMER*, 22 Mart 2016, s. 1.
- ¹⁵ Galia Golan, *Soviet Policies in the Middle East: From World War Two to Gorbachev*, Cambridge: Cambridge University Press, 1990, ss. 141-142.
- ¹⁶ Oral Sander, *Siyasi Tarih: 1918-1994*, Ankara: İmge Yayınları, 2010, ss. 308-309.
- ¹⁷ Tayyar Arı, *Yükselen Güç: Türkiye-ABD İlişkileri ve Ortadoğu*, Bursa: MKM Yayıncılık, 2010, s. 29.
- ¹⁸ Anthony H. Cordesman, "Russia in Syria: Hybrid Political Warfare", 2015, CSIS, <http://csis.org/publication/russiasyria-hybrid-political-warfare>.
- ¹⁹ Dmitri Trenin, "The Mythical Alliance: Russia's Syria Policy", *The Carnegie*, 2013, <http://carnegie.ru/publications/?fa=50909#>; Galia Golan, a.g.e., ss. 153-155.
- ²⁰ Yevgeny Primakov, *Russia and the Arabs: Behind the Scenes in the Middle East from the Cold War to the Present*, New York: Perseus Books Group, 2006, ss. 40-41.
- ²¹ Arı, *Orta Doğu: Siyaset...*, ss. 152-153.
- ²² Mark N. Katz, "Putin's Foreign Policy Toward Russia", *MERIA*, 2006. <http://www.rubincenter.org/meria/2006/03/Katz.pdf>.
- ²³ Trenin, "The Mythical...", ss. 8-9.
- ²⁴ Arı, *Orta Doğu: Siyaset...*, s. 155.
- ²⁵ Andrej Kreutz, "Syria: Russia's Best Asset in the Middle East", Paris: NIS Center, 2010, s. 12, <https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/kreutzengrussiasyrianov2010.pdf>; Cordesman, "Russia in Syria...", s. 17.

- ²⁶ Arı, *Orta Doğu: Siyaset...*, ss. 157-159.
- ²⁷ Ömer Göksel İşyar, "Türkiye-Rusya İlişkileri: Günümüzde Doğu-Batı Rekabetinin Yeni Kırılma Noktası", *Rusya'nın Doğu Politikası*, der. Sezgin Kaya, Bursa: Ekin Yayınevi, 2013, ss. 116-123.
- ²⁸ İşyar, "Türkiye-Rusya İlişkileri...", ss. 124-127.
- ²⁹ Meliha Benli Altunışık, "Turkey at a Crossroads: The inflexibility of Turkey's Policy in Syria", IEMED, 2016.
- ³⁰ Mariano V. Ospina, "Syria, Iran, and Hizbollah: A Strategic Alliance", *Global Security Studies*, Winter 2014, <http://globalsecuritystudies.com/Ospina%20Alliance%20-%20AG.pdf>.
- ³¹ Sara Bazoobandi, "Iran's Regional Policy: Interests, Challenges and Ambitions", ISPI, Nov. 2014, http://www.ispionline.it/sites/default/files/pubblicazioni/analysis_275__2014_0.pdf.
- ³² Muhammed Reza Djallili, Thierry Kellner, "Iran's Syria Policy in the wake of the Arap Spring", *Turkish Review* 4, no. 4 (2014): 396-405.
- ³³ Aynı yer.
- ³⁴ Ellie Geranmayeh, Kadri Liik, "The New Power Couple: Russia and Iran in the Middle East", European Council on Foreign Relations, Eylül 2016, http://www.ecfr.eu/page/-/ECFR_186_-_THE_NEW_POWER_COUPLE_RUSSIA_AND_IRAN_IN_THE_MIDDLE_EAST_PDF.pdf.
- ³⁵ Sylvia Westall, Suleiman Al-Khalidi, "Syria Ratifies Fresh \$1 Billion Credit Line from Iran", *Reuters*.
- ³⁶ Dina Esfandiary, Ariane Tabatabai, "Iran's ISIS Policy", *International Affairs*, 2015, https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/field/field_publication_docs/INTA91_1_01_Esfandiary_Tabatabai.pdf.
- ³⁷ Anniseh Bassiri Tabrizi, Raffaello Pantucci, "Understanding Iran's Role in the Syrian Conflict", *RUSI*, August 2016.
- ³⁸ Müjge Küçükkeleş, "Arap Birliği'nin Suriye Politikası", *SETA Analiz*, Mart 2012, ss. 5-7.
- ³⁹ "Arab League Calls for Syria Talks in Cairo", *Aljazeera*.
- ⁴⁰ "Syria Agrees to Arab League Plan", *Aljazeera*.
- ⁴¹ "Arab League Decides to Suspend Syria", *Aljazeera*.
- ⁴² "Saudi Withdraws Syria Monitors", *Reuters*.
- ⁴³ Matt Bradley, Charles Levinson, "Arab League Seeks U.N. Peace Force for Syria", *The Wall Street Journal*.
- ⁴⁴ Oytun Orhan, "Suriye için Türkiye, Suudi Arabistan, Katar İşbirliği ve Etkileri", *Aljazeera Türk*.
- ⁴⁵ Clara Portela, "The EU's Sanctions against Syria: Conflict Management by Other Means", *EGMONT*, No: 38, Sep. 2012, <http://aei.pitt.edu/39406/1/SPB38.pdf>.
- ⁴⁶ Rim Turkmani, Mustafa Haid, "The role of the EU in Syrian conflict", *Security in Transition*, Feb. 2016, http://www.feslondon.org.uk/cms/files/fes/img/publications/FES_LSE_Syria_Turkmani_Haid_2016%2002%2023.pdf.
- ⁴⁷ Marc Pierini, "In Search of an EU Role in The Syrian War", *Carnegie*, August 2016.
- ⁴⁸ Jean Dufourcq, Olivier Kempf, "The Evolution of France's Policy in Syria", *Dirasat*, March 2016, <https://www.lettrevigie.com/wp-content/uploads/2016/04/The-Evolution-of-Frances-Policy-in-Syria.pdf>.
- ⁴⁹ Alex Massie, "David Cameron Was a Historic and Disastrous Failure", *ForeignPolicy*, June 2016.
- ⁵⁰ Niklas Helwig, "Europe's New Political Engine: Germany's role in the EU's foreign and security policy", *FIIA: Helsinki*, Report 44, Dec. 2015, ss. 160-168.

KAYNAKÇA

- Adams, Simon. "Failure to Protect: Syria and the UN Security Council", Global Centre for the Responsibility to Protect, 2015.
- Akgün, Birol. "Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler", *SDE Analiz*, Haziran 2012.
- Altunışık, Meliha Benli. "Turkey at a Crossroads: The inflexibility of Turkey's Policy in Syria", IEMED, 2016.
- Arı, Tayyar. *Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, Bursa: MKM Yayıncılık, 2012.
- _____. *Yükselen Güç: Türkiye-ABD İlişkileri ve Orta Doğu*, Bursa: MKM Yayıncılık, 2010.
- Bazoobandi, Sara. "Iran's Regional Policy: Interests, Challenges and Ambitions", ISPI, 2014, http://www.ispionline.it/sites/default/files/pubblcacioni/analysis_275_2014_0.pdf.
- Cordesman, Anthony. "Russia in Syria: Hybrid Political Warfare", CSIS, 2015, <https://www.csis.org/analysis/russia-syria-hybrid-political-warfare>.
- Çalışkan, Burak. "Rusya-Suriye İlişkileri ve Ortadoğu Krizlerine Etkisi", İN-SAMER, 22 Mart 2016.
- Dağ, Ahmet Emin. "Suriye: Bilad-i Şam'ın Hazin Öyküsü", *Orta Doğu Çatışmaları*, İstanbul: İHH, 2015.
- Djalili Muhammed Reza, Kellner Thierry. "Iran's Syria Policy in the wake of the Arap Spring", *Turkish Review* 4, no. 4 (2014): 396-405.
- Dufourcq Jean, Kempf Olivier. "The Evolution of France's Policy in Syria", *Dirasat*, March 2016, <https://www.lettrevigie.com/wp-content/uploads/2016/04/The-Evolution-of-Frances-Policy-in-Syria.pdf>.
- Geranmayeh Ellie, Liik Kadri. "The New Power Couple: Russia and Iran in the Middle East", European Council on Foreign Relations, Sep. 2016, http://www.ecfr.eu/page/-/ECFR_186_-_THE_NEW_POWER_COUPLE_RUSSIA_AND_IRAN_IN_THE_MIDDLE_EAST_PDF.pdf.
- Golan, Galia. *Soviet Policies in the Middle East: from World War Two to Gorbachev*, Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
- Helwig, Niklas. "Europe's New Political Engine: Germany's role in the EU's foreign and security policy", FIIA: Helsinki, Report 44, Dec. 2015.
- İşyar, Ömer Göksel. "Türkiye-Rusya İlişkileri: Günümüzde Doğu-Batı Rekabetinin Yeni Kırılma Noktası", der. Sezgin Kaya, Bursa: Ekin Yayınevi, 2013.
- Katz, Mark. "Putin's Foreign Policy Toward Russia", MERIA, 2006, <http://www.rubincenter.org/meria/2006/03/Katz.pdf>.
- Kreutz, Andrej. "Syria: Russia's Best Asset in the Middle East", Paris: NIS Center, 2010, <https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/kreutzengrussiasyrianov2010.pdf>.
- Küçükkeleş, Müjge. "Arap Birliği'nin Suriye Politikası", *SETA Analiz*, Mart 2012.
- Ospina, Mariano V. "Syria, Iran, and Hizballah: A Strategic Alliance", Global Security Studies, Winter 2014, <http://globalsecuritystudies.com/Ospina%20Alliance%20-%20AG.pdf>.
- Pierini, Marc. "In Search of an EU Role in The Syrian War", Cameige, August 2016.
- Portela, Clara. "The EU's Sanctions against Syria: Conflict Management by Other Means", *EGMONT*, No: 38, Eylül 2012, <http://aei.pitt.edu/39406/1/SPB38.pdf>.
- Primakov, Yevgeny. *Russia and the Arabs: Behind the Scenes in the Middle East from the Cold War to the Present*, New York: Perseus Books Group, 2006.
- Sander, Oral. *Siyasi Tarih: 1918-1994*, Ankara: İmge Yayınları, 2010.
- Tabrizi, Anniseh Bassiri, Pantucci Raffaello. "Understanding Iran's Role in the Syrian Conflict", RUSI, August 2016.
- Trenin, Dmitri. *The Mythical Alliance: Russia's Syria Policy*, The Carnegie, 2013.
- Turkmani Rim, Haid Mustafa. "The role of the EU in Syrian conflict", *Security in Transition*, Feb. 2016, http://www.feslondon.org.uk/cms/files/fes/img/publications/FES_LSE_Syria_Turkmani_Haid_2016%2002%2023.pdf.

İnternet Kaynakları

- "Arab League Decides to Suspend Syria", *Aljazeera*, <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/11/201111121342948333.html> (20 Eylül 2016).
- Black, Ian, "Russia and China veto move to refer Syria to international criminal court", May 22, 2014, *BBC*, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-27514256> (10 Eylül 2016).
- Bradley Matt, Levinson Charles, "Arab League Seeks U.N. Peace Force for Syria", *The Wall Street Journal*, Feb. 13, 2012, <http://www.wsj.com/articles/SB10001424052970204795304577219261039974288> (20 Eylül 2016).
- Clinton, Hillary, Oct. 11, 2011, "America's Pacific Century", *ForeignPolicy*, <http://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/> (18 Eylül 2016).
- Esfandiary Dina, Talatabai Ariane, (2015), "Iran's ISIS Policy", *International Affairs*, https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/field/field_publication_docs/INTA91_1_01_Esfandiary_Tabatabai.pdf (17 Eylül 2015).
- Frum, David, "The Dangers of Obama's Passive Foreign Policy", *CNN*, Apr. 9, 2014, <http://edition.cnn.com/2014/04/09/opinion/frum-obama-passive-foreign-policy/> (19 Eylül 2016).
- Harding Luke, McGreal, "Syria envoys recalled by Britain and the US in protest at 'murderous' regime", *Guardian*, Feb. 6 2012, <https://www.theguardian.com/world/2012/feb/06/syria-envoys-recalled-murderous-regime> (17 Eylül 2016).
- "Interview With Syrian President Bashar al-Assad", *Wall Street Journal*, <http://www.wsj.com/articles/SB10001424052748703833204576114712441122894> (6.09.2016).
- Jeavans, Christine, "Destroying Syria's Chemical Weapons", *BBC*, July 2, 2014, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-25810934> (15 Eylül 2016).
- Kofi Annan's Six-Point Plan for Syria, <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2012/03/2012327153111767387.html> (6.09.2016).
- Massie, Alex, "David Cameron Was a Historic and Disastrous Failure", *ForeignPolicy*, June 24, 2016, <http://foreignpolicy.com/2016/06/24/david-cameron-was-a-historic-and-disastrous-failure/> (13 Eylül 2016).
- Orhan, Oytun, "Suriye için Türkiye, Suudi Arabistan, Katar İşbirliği ve Etkileri", *Aljazeera Türk*, 15 Mayıs 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/suriye-icin-turkiye-suudi-arabistan-katar-isbirligi-ve-etkileri> (21.09.2016).
- "Saudi Withdraws Syria Monitors", *Reuters*, <http://www.reuters.com/article/us-syria-saudi-idUSTRE80L0J220120122> (20.09.2016).
- "Syria Agrees to Arab League Plan", *Aljazeera*, <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/11/2011112163044247764.html> (20.09.2016).
- Warrick, Joby, "More than 1,400 killed in Syrian chemical weapons attack, U.S. says", *The Washington Post*, https://www.washingtonpost.com/world/national-security/nearly-1500-killed-in-syrian-chemical-weapons-attack-us-says/2013/08/30/b2864662-1196-11e3-85b6-d27422650fd5_story.html (15.09.2016).
- Westall Sylvia, Al-Khalidi Suleiman, "Syria Ratifies Fresh \$1 Billion Credit Line from Iran", *Reuters*, <http://www.reuters.com/article/mideast-crisis-syria-iran-idUSL8NOZ03CA20150708> (22.09.2016).

İNSAMER

İNSANI VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Karag m ruk Mh. Kaleboyu Cd. Muhtar Muhittin Sk.No:6 PK.34091 Fatih / İstanbul - TÜRKİYE

2011 yılında Suriye’de Esad rejimine karşı başlayan tepkiler kısa süre içinde kanlı bir iç savaşa dönüştü. Bugün geldiği nokta itibarıyla Suriye’deki iktidar mücadelesi halkın demokrasi talebi olmaktan çıkıp yerini daha karmaşık jeopolitik hesaplara bıraktı. Bölgede hesabı olan her devletin savaşın bir tarafına dâhil olmasıyla birlikte, kriz, Suriye ile sınırlı kalmayıp bölgesel ve hatta küresel bir boyuta ulaştı. Asırlarca Osmanlı idaresi altında istikrar ve refahın sembolü olan Bilad-i Şam bölgesi, son bir asırdır kaosu ve gözyaşının hâkim olduğu bir coğrafyaya dönüştü. Yüz binlerce insanın ölümüne yol açan iç savaş, milyonlarca insanın da mülteci konumuna düşmesine sebep oldu. Bugün gelinen noktada ABD, Rusya, Türkiye ve İran gibi aktörlerin anlaşması çatışmaları sona erdirme potansiyeli taşısa da bölgede yaşanan trajedi ve istikrarsızlık onlarca yıl devam edecek gibi görünüyor.

www.insamer.com

info@insamer.com

INSAMER

İNSANI VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

